

Het meten van de natuurkwaliteit in en rond het natuurgebied de Nieuwkoopse Plassen

— Joost G. van Beek , Remko van Rosmalen (DLG), Wouter van Steenis (Natuurmonumenten) en Kees Mostert (provincie Zuid Holland)

Beheerders vragen zich af of een gebied zich ontwikkelt zoals verwacht. Provincies vragen zich af of het natuurgeld goed wordt besteed. Dus werden er soorten geteld, soms gebieddekkend, soms maar voor een deel van de soorten of een deel van het gebied. Er zat in ieder geval weinig lijn in. Beheerders en provincies hebben daarom de handen ineen geslagen en een werkwijze ontworpen voor een uniforme en praktische kwaliteitbeoordeling van gebieden in de EHS. Wij hebben deze monitoringsmethode toegepast op de Nieuwkoopse Plassen en bekeken of andere monitoringsmethodieken nog aanvullende informatie opleveren.

> Centraal in de nieuwe aanpak voor de monitoring staan de natuurbeheertypen waarmee elke provincie voor haar natuurgebieden de natuur indeelt en die op de beheertypenkaart in het natuurbeheerplan te zien zijn. De methodiek beoordeelt de kwaliteit van een beheertype op vier factoren: flora & fauna, structuur, abiotische aspecten en ruimtelijke samenhang. Per beheertype zijn de karakteristieke deelfactoren geselecteerd en wordt de kwaliteit bepaald. Per deelfactor wordt de kwaliteit bepaald. Bij de deelfactor flora & fauna zijn maximaal drie soortgroepen geselecteerd. Dat zijn meestal planten, vogels en libellen of vlinders & sprinkhanen. Het gaat daarbij niet alleen om het voorkomen van deze soorten in een gebied. Een deel van de soorten dient in tenminste

15 procent van het gebied te leven. Dit is een indicatie dat een redelijk deel van het gebied geschikt is voor deze soort en gesproken kan worden van een redelijke populatie aldaar. Deze aanpak is opgezet door deskundigen van onder andere provincies en natuurbeheerders. Die hebben gezamenlijk vastgesteld wat er in een beheertype kan voorkomen als het goed ontwikkeld is. Een gebied wordt om de zes jaar onderzocht. De verzamelde data worden vervolgens vergeleken met een door deskundigen bepaalde norm. Een deelfactor kan goed, matig of slecht scoren ten opzichte van de norm. Door het toekennen van een bepaald gewicht aan elke deelfactor kan vervolgens een totaal oordeel voor een beheertype worden gegeven. Deze EHS beoordeling levert een schat aan veldgegevens op die er voorheen niet was. Bij een periodieke evaluatie kan dan worden gezien of het beheer op de goede weg zit en of dit bijgesteld moet worden (de 'plando-check-act' cyclus).

Deze methodiek hebben we toegepast op de Nieuwkoopse Plassen, in het noordoosten van de provincie Zuid-Holland. Van dit gebied heeft de beheerder, Natuurmonumenten, het merendeel van de benodigde velddata voor de kwaliteitsbeoordeling verzameld. De nog ontbrekende data (enige abiotische gegevens en gegevens van libellen uit een deel van het gebied) zijn ingeschat op basis van een expertoordeel door Wouter van Steenis van Natuurmonumenten. Het voorlopige resultaat staat in tabel 1. Voorlopig omdat op landelijk niveau nog aan verfijning van de aanpak wordt gewerkt.

Figuur 1. Het studiegebied de Nieuwkoopse Plassen.

Het oordeel voor de beheertypen moeras, nat schraalland en kruiden & faunairijk grasland, samen dertig procent van het areaal, is 'goed'. Het overige gebied krijgt het oordeel 'matig'. Een zeer klein deel van het gebied, namelijk het trilveen, krijgt het oordeel 'slecht'. Het bovenstaande is uiteraard een samenvatting van de meer gedetailleerde, onderliggende data. Deze tabel geeft nog geen trend aan omdat daarvoor meerdere metingen nodig zijn. Niet iedereen heeft daarvoor het geduld, zeker niet als een beheertype 'slecht' scoort. Aanvullende informatie is dan nog wel eens te krijgen uit de velddata van soorten uit de landelijke meetnetten (o.a. vlinders en vogels). Dan moeten er wel meetpunten van de meetnetten in het betreffende gebied liggen.

Aanvullende informatiebronnen

In het algemeen is met de bovenstaande methodiek voldoende informatie te verzamelen voor een beoordeling of het beheer op de goede weg is. Maar voor veel gebieden zal gelden dat er vanwege ander beleid nog veel meer data worden verzameld. Data die extra informatie opleveren voor het beheer. Voor de Nieuwkoopse plassen zijn dat de Natura 2000, Kaderrichtlijn Water, nieuwe natuur en het landelijk gebied.

Natura 2000

De afgelopen jaren is er de Natura 2000-gebieden een werkwijze ontworpen om de natuurkwaliteit in deze specifieke gebieden te bepalen. Deze aanpak volgt dwingend uit de Vogel- en Habitatrichtlijn van de EU en is primair gericht op de aangegeven doelen van deze gebieden: de habitattypen en/of specifieke soorten. Het gaat dus niet om

een integrale, vlakdekkende beoordeling zoals bij de EHS maar om een zeer specifieke beoordeling van een gebied met een 'EU-bril' op. In tabel 2 staan de resultaten voor de habitattypen. Bij de beoordeling van de situatie voor de tien aangewezen vogelsoorten is gekeken naar de huidige versus de gewenste aantallen van deze vogelsoorten. Bij de broedvogels scoren zodoende en op basis van trendinformatie zes soorten 'goed' en twee 'slecht' namelijk de Roerdomp en de Zwarte Stern. Bij de wintervogels scoren alle soorten 'goed'. Van het beoordeelde areaal aan huidige habitattypen heeft een klein deel een 'goede' kwaliteit, ongeveer 1/3 deel een 'matige' kwaliteit en heeft de rest een 'slechte' kwaliteit.

De Kaderrichtlijn Water

Al enige tijd neemt het Hoogheemraadschap van Rijnland maatregelen om de biologische en chemische waterkwaliteit in het plasseengebied te verbeteren. Het gebied is namelijk aangewezen als waterlichaam en dat betekent dat uiterlijk in 2027 de waterkwaliteit 'in orde' moet zijn.

Nieuwe natuurgebieden

Een belangrijk onderdeel van het provinciale EHS beleid is om de natuurgebieden te vergroten door agrarisch gebied om te zetten in natuurgebied. Ondanks de recente verkleining van de definitieve omvang van de EHS is dit onderdeel rondom de Nieuwkoopse Plassen in stand gebleven. Bij de Nieuwkoopse Plassen zijn de afgelopen jaren enkele nieuwe natuurgebieden ten noorden ervan ingericht: de Groene Jonker en Ruygeborg, samen 150 ha groot (zie figuur 1). Deze gebieden blijken een grote aantrekkingskracht te hebben op dieren. Al na korte tijd weten veel moerasvogels (inclusief zeldzame soorten) en andere dieren de gebieden te vinden. Deze gebieden zijn beoordeeld op basis van een gebiedsschouw verricht door onafhankelijke experts omdat de benodigde informatie voor een EHS beoordeling zich vaak nog onvoldoende heeft ontwikkeld. Zo kan worden beoordeeld of de ontwikkeling de goede kant op gaat. Na een ontwikkelperiode van 6-10 jaar kan in deze nieuwe natuurgebieden de EHS aanpak worden gevolgd. Uit de gehouden gebiedsschouw blijkt dat de ontwikkeling van de gewenste beheertypen op schema ligt.

Het landelijk gebied rondom de plassen

De zone van agrarische gebieden rond het plasseengebied dienen als buffer en zouden ecologisch gezien gevarieerder zijn dan de rest van het landelijk gebied. Op basis van data uit provinciale telplots voor weidevogels (2000-heden) aldaar blijkt de trend neerwaarts.

Gecombineerde resultaten

Het resultaat van de verschillende wijzen van 'kijken' naar een gebied staat in figuur 2. Zo is in één oogopslag te zien wat de biologische kwaliteit is van een gebied. De figuur laat zien dat de EHS voor een groot deel nog niet de gewenste kwaliteit heeft. Voor de habitattypen in het Natura 2000-gebied geldt dat nog in sterkere mate. Ook

Tabel 1. Beoordeling van de kwaliteit van de terrestrische EHS beheertypes uit de Nieuwkoopse Plassen.

(De watertypen zijn niet beoordeeld, omdat de systematiek hiervoor nog niet is uitgewerkt).

- De factor weegt niet mee bij de beoordeling van dit beheertype.

* pH, voedselrijkdom, (grond) waterstand en/of stikstof depositie.

Beheertype	Areaal (ha)	Flora en fauna	Structuur	Abiotiek *	Ruimtelijke samenhang	Eind oordeel
Moeras	80	goed	matig	goed	goed	goed
Gemaaid rietland	54	matig	-	-	goed	matig
Veenmosrietland en moerasheide	339	matig	-	matig	goed	matig
Trilveen	0.5	matig	-	slecht	slecht	slecht
Nat schraalland	4	goed	-	matig	goed	goed
Vochtig hooiland	32	matig	-	matig	goed	matig
Kruiden en faunarijk grasland	147	matig	goed	-	goed	goed
Bos	115	matig	-	matig	goed	matig
Totaal	772					

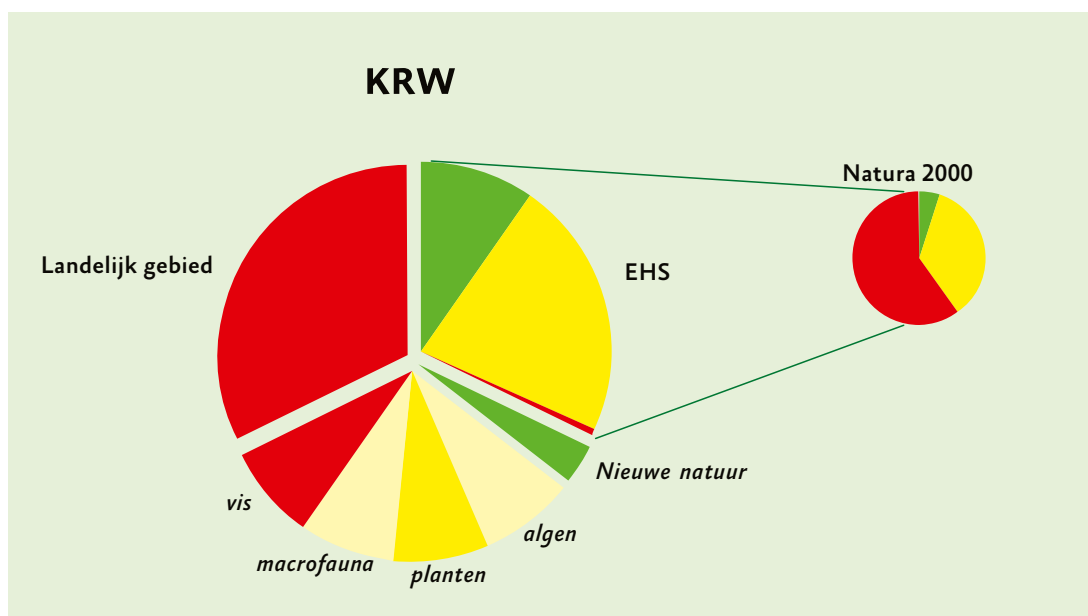
Tabel 2. Beoordeling van de habitattypes uit het Natura 2000 gebied Nieuwkoopse Plassen.

Habitatype*	Areaal (ha)	Kwaliteit				Oordeel**
		vegetatie types	typische soorten	abiotiek	structuur	
Kranswier water	20	goed	matig	matig	matig	matig
Meren met krabbenscheer	96	goed	matig	matig	goed	matig
Vochtige (moeras)heide	17	goed	goed	slecht	goed	slecht
Ruigten en zomen	19	goed	goed	goed	goed	goed
Trilvenen	1	goed	matig	matig	slecht	slecht
Veenmosrietland	168	goed	matig	slecht	matig	slecht
Galigaanmoeras	< 1	goed	goed	slecht	matig	slecht
Hoogveenbos	29	matig	goed	goed	slecht	slecht
Totaal	351					

* Een habitatype betreft vaak een deel van een beheertype

Figuur 2. De natuurkwaliteit per gebiedscategorie in het studie gebied de Nieuwkoopse Plassen.

- = goede kwaliteit
- = matige kwaliteit
- = ontoereikende kwaliteit vanuit de KRW
- = slechte kwaliteit

De verhouding tussen de verschillende categorieën in het diagram weerspiegelt globaal de reële oppervlakteverhouding in het gebied. Bij Natura 2000 zijn alleen de habitattypes weergegeven. Het Natura 2000 segment is "er naast" geplaatst omdat dit deels overlapt met het EHS gebied.

Feitelijk betreft de 'EHS' alleen het landgedeelte van de Nieuwkoopse plassen, de KRW alleen het water en is Natura 2000 een combinatie van beiden.

Tabel 3. De natuur in de Nieuwkoopse Plassen die 'slecht' scoort (en voor EHS ook 'matig') plus de belangrijkste beheer maatregelen (bij typen > 1 ha).

EHS beheertypen met matige en slechte score	maatregel	Natura 2000 habitattypen met slechte score	maatregel	Aangewezen Natura 2000 soorten	maatregel	KRW type met slechte score	maatregel
<i>Veenmosrietland en moerasheide</i>	N depositie verminderen en plaggen Branden van niet-verkoopbare rietplanten (=sluik) stoppen en afvoeren maaisel Nieuwe petgaten graven (lange termijn!)	<i>Veenmosrietland en moerasheide</i>	N depositie verminderen en plaggen Branden van sluik stoppen en afvoeren maaisel Nieuwe petgaten graven (lange termijn!)	<i>Roerdomp</i>	Nieuw ingericht gebied hierop richten Meer overjarig riet creëren (Meije graslanden)	<i>Vissen</i>	Inlaat schoon water verbeteren Verminderen inlaatbehoefte van water Fosfaat rijk water in aalscholverkolonie isoleren en defosfateren
<i>Trilveen</i>	Nieuwe petgaten maken en verlanding stimuleren, greppels maken in bestaande kleine delen	<i>Trilveen</i>	Nieuwe petgaten maken en verlanding stimuleren	<i>Zwarte stern</i>	Verbeteren waterkwaliteit (o.a. meer doorzicht) en aanbieden van meer nestgelegenheid		
<i>Gemaaid rietland</i>	Van winter naar nazomer maaien Minder branden						
<i>Vochtig hooiland</i>	Verschraling beheer continueren Meer aandacht voor vlinders						
<i>Bos</i>	Over zes jaar opnieuw bezien en dan zonodig maatregelen treffen	<i>Hoogveenbos</i>	Over zes jaar opnieuw bezien				

het landelijk gebied scoort niet goed. Bij de KRW zien we dat vooral de visfauna het moeilijk heeft. De nieuwe natuurgebieden doen het goed.

De beoordeling van de EHS is gunstiger dan die van de KRW en van Natura 2000. Dit komt vooral omdat bij de EHS beoordeling gewerkt wordt met een gewogen gemiddelde van de deelfactoren, terwijl bij N2000 en KRW het slechtste deelaspect het eindoordeel bepaalt.

Overigens zijn ook in de gecombineerde resultaten nog niet alle mogelijke aspecten betrokken. Zo zijn soorten als ree, otter en lepelaar (die niet in de bovenbeschreven beoordelingen zitten) recent weer teruggekomen in de Nieuwkoopse Plassen. De lepelaar mede door de natuurontwikkeling in de Groene Jonker en Ruygeborg. Daar is foerageergebied ontstaan voor deze vogels. Sommige moerasvogels als woudaapje en grote karekiet zijn juist nog steeds niet teruggekeerd in het gebied.

Verdere verbetering

Voor de natuurbeheerder, de waterbeheerder en de provincie is het voorgaande desondanks een relevant resultaat. Het laat zien dat er al veel gebeurt maar dat er nog steeds maatregelen nodig zijn voor een verdere verbetering. In tabel 3 staan

de belangrijkste resultaten van de afgesproken beoordelingen die om beheermaatregelen vragen.

Er worden de komende jaren nog maatregelen getroffen om te komen tot een verdere verbetering van de natuur en waterkwaliteit. Via het beheerplan Natura 2000 is er besloten tot maatregelen om het areaal aan bedreigde habitattypes uit te breiden en de kwaliteit ervan te verbeteren. Hier voor wordt extra geld beschikbaar gesteld. Ook is er specifiek beleid ontwikkeld om de stikstof depositie en de negatieve effecten hiervan op de natuur te verminderen (de Programmatische Aanpak Stikstof). In het gebied gaat het o.a. om het plaggen en begreppelen. Ook het beheer van het rietland zal worden aangepast en er wordt naar meer waterriet gestreefd. Bovendien wordt er gewerkt aan een verdere verbetering van de waterkwaliteit.

Er zal in de Meije graslanden (het oostelijk deel van de Nieuwkoopse Plassen) in de nabije toekomst op twee plekken broedgebied voor de roerdomp worden ingericht. Tenslotte zal er tussen de nieuwe natuurgebieden De Groene Jonker en Ruygeborg nog één nieuw gebied worden ingericht als natuurgebied. Bij de inrichting hiervan kan speciaal gekeken worden naar soorten die

het nog moeilijk hebben zoals woudaapje, grote karekiet of de zwarte stern. Tenslotte worden er voor de otters maatregelen getroffen om verkeersmortaliteit te voorkomen.

Extra inspanning: extra informatie!

De studie laat zien dat het gebruik van meerdere beoordelingsmethoden op het Nieuwkoopse Plassen gebied hanteerbaar is en veel inzicht oplevert over de natuurkwaliteit en de extra inspanning die in het gebied nodig is. Wij denken dat dit ook in de andere natuurgebieden het geval zal zijn. Het is wel van belang dat de laatste losse eindjes in de EHS- en Natura 2000-beoordelingsmethoden worden ingevuld zoals de ontwikkeling van een beoordeling voor aquatische beheertypes, het optimaliseren van het watermeetnet en het implementeren van een indirecte methode om de abiotiek te meten.<

Joost G. van Beek, j.g.vbeek@dlg.nl

De auteurs bedanken Martijn van Schie van Natuurmonumenten, Francine van de Loop van adviesbureau ATKB, Linda Wassink van DLG en Ed Weijdema van de provincie Zuid Holland, voor hun bijdrage aan dit artikel.